Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva

PRÁVNA VEDA A PRAX: VÝZVY MODERNÝCH EURÓPSKYCH INTEGRAČNÝCH PROCESOV

Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie

PRÁVNA VEDA A PRAX: VÝZVY MODERNÝCH EURÓPSKYCH INTEGRAČNÝCH PROCESOV

medzinárodnej vedeckej konferencie

27. – 28. novembra 2015

Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Bratislava

BRATISLAVA 2015

Література:

1. Васильев А. М. Правовые категории. Методологические разработки системы категорий права : [монография] / А. М. Васильев. – М.: Юрид. лит, 1976. – 264 с.

НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ ЯК ОСНОВНА ВИМОГА ПРИНЦИПУ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВА

Прийма С. В.
кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого м. Харків, Україна

Сьогодні принцип справедливості визнається стрижневим для всієї державно-правової сфери, адже саме за його допомогою право та держава стають ближчими до Людини, а отже, легітимними (з лат. «legitimus», за одним із варіантів, перекладається як «справедливий»).

Дуже важливим для характеристики принципу справедливості уявляється дослідження його вимог. Найпершою серед них, на наш погляд, є вимога неупередженості при здійсненні тлумачення права. Основи неупередженості можна знайти ще в Новому Завіті, де написано: «Я нічого не можу творити Сам від Себе. Як чую, так і суджу, і суд Мій праведний; адже не шукаю Моєї волі» (Ін. 5, 30), «якби ми судили самі себе, то не були б судимі» (1 Кор. 11, 31).

У загальному вигляді під неупередженістю розуміють те, що не має заздалегідь сформованої думки [1]; відсутність необ'єктивності до будь-якого процесу, явища; справедливість [2, с. 42]. У словнику синонімів безпристрасний – це об'єктивний, неупереджений, незацікавлений, безсторонній [3]. Власне, об'єктивність часто визначається у словниках як неупередженість, безсторонність [4, с. 534]. У зв'язку з цим не буде помилковим використання термінів «неупередженість», «об'єктивність», «безсторонність» в одному значенні.

В юридичній літературі зміст вимоги неупередженості розуміється загалом однаково – через відкидання власної зацікавленості. Так, на думку Д. Гаврилова, неупередженість особи, яка здійснює тлумачення, полягає в її внутрішній свободі від упередженості, здатності здійснювати самоконтроль, формулювати й долати сумніви, пов'язані з необхідністю уникнення односторонності в оцінці обставин справи [5, с. 127–128]. Р. Циппеліус наголошує, що задля того, аби бути неупередженим, суддя не повинен ані безпосередньо, ані опосередковано бути пов'язаним з інтересами тих, чию долю він вирішує, крім того, він не повинен зазнавати впливів, що можуть зашкодити його нейтральності [6, с. 207].

Р. фон Ієринг розглядає неупередженість у тому сенсі, що суддя повинен сприймати сторони, котрі виступають перед ним, не як певних осіб, а як абстрактні типи, маски; суддя бачить лише маску, а не індивіда, який ховається під нею [7, с. 333]. У свою чергу, суддя також має дистанціюватися від себе як від

конкретної людини, ніби піти з буденного життя при здійсненні правосуддя. З цією метою в багатьох правових системах суддя одягає мантію та парик. Однак, ми переконані, що перша частина вимоги неупередженості судочинства не стосується тлумачення, оскільки інтерпретатор «має справу» з юридичною нормою, а не з певними суб'єктами, тоді як суддя працює насамперед з людьми. А от друга ідея цілком застосовна у сфері тлумачення права, адже інтерпретаторові належить ніби зректися себе, свого «Я», відкинути власні емоції й уподобання при здійсненні інтерпретаційної діяльності.

З усього зазначеного вище можна зробити висновок, що вимога неупередженості наповнюється змістом через два своїх аспекти: 1) зовнішній, який полягає в тому, що інтерпретатор має залишатися осторонь будь-яких подій і впливів, що можуть змінити його ставлення до норми, яку він тлумачить або має тлумачити; 2) внутрішній, який має прояв у тому, що інтерпретатор повинен вести постійну боротьбу з власними емоціями, уподобаннями, настроями, переконаннями, звичками тощо. Водночас, цей поділ слід визнати умовним, адже дуже часто саме зовнішні фактори формують суб'єктивне ставлення інтерпретатора до певних явищ навколишньої дійсності.

Необхідно відмітити, що гносеологічним корінням неупередженості є природна людська звичка робити передчасні висновки на підставі ознайомлення з недостатньо вивченою проблемою. Як зазначає В. Бернхем, кожному з нас властиве природне прагнення впорядкувати ту хаотичну інформацію, яку ми чуємо. Крім того, кожному з нас притаманне бажання бачити те, що ми хочемо чи сподіваємося побачити [8, с. 85]. З іншого боку, неупередженість має аксіологічну основу, тобто певну особисту зацікавленість індивіда, оскільки людині властиво діяти у своїх інтересах, хоча від інтерпретатора завжди очікують безсторонності. Г. Радбрух з цього приводу зазначає, що ми зневажаємо пастора, який проповідує всупереч власним переконанням, але шануємо суддю, який всупереч своїм правовим почуттям не поступається вірності закону [9, с. 14].

Маємо вказати і на наслідки упередженості. Так, у ст. 27 КАС України зазначається, що суддя відводиться, якщо він прямо чи опосередковано заінтересований в результаті розгляду справи або за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості. А у справах «Нортьєр проти Нідерландів» та «Хаусхильдт проти Данії» Європейський суд визначив, що будь-який суддя, щодо безсторонності якого існують законні сумніви, має вийти зі складу суду [10, с. 48]. Уявляється, однак, що ця вимога стосується лише суб'єктів офіційної інтерпретації. А от при неофіційному тлумаченні такі суворі наслідки неприпустимі, адже ніхто не може позбавити особу права на власну думку, котре знайшло своє закріплення в ст. 34 Конституції України. У цьому разі інтерпретатор має лише пам'ятати, що здійснення тлумачення на догоду тенденціям і людям тягне за собою його відволікання від основної мети тлумачення, викривлення отриманих висновків.

Важливим також є питання щодо статусу вимоги неупередженості. Так, деякі правознавці [5, с. 127; 11, с. 105] вважають її самостійним принципом. Відповідно до іншого погляду, принцип справедливості та неупередженості є єдиною керівною основою (п. 9 ч. 1 ст. 7 Бюджетного кодексу України). Згідно з тре-

тьою точкою зору, неупередженість є складовою частиною принципу справедливості, оскільки в будь-якому разі упередженість суб'єкта потягне за собою порушення принципу справедливості [12, с. 72]. Уявляється, що остання думка є найбільш точною та відображає дійсний порядок співвідношення цих двох явищ; і до того ж вона дозволяє не «примножувати сутності» без зайвої потреби. Наприклад, згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод вимога справедливого суду традиційно включає вимогу неупередженості суду. Правова позиція Європейського суду з прав людини щодо цієї ідеї сформульована у справі «П'єрсак проти Бельгії» (1982). На думку Суду, неупередженість включає суб'єктивні й об'єктивні елементи. Перевірка на суб'єктивну неупередженість полягає в з'ясуванні особистих переконань того чи іншого судді в конкретній справі. Об'єктивна неупередженість вимагає існування в судді достатніх гарантій, що виключають будь-які обґрунтовані сумніви в його безсторонності, що виникають, наприклад, при виконанні однією особою різних судових функцій, при підтриманні суддею позасудових відносин з однією із сторін. Конституційний Суд України у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 02.11.2004 р. також відмітив, що справедливе застосування норм права – це передусім недискримінаційний підхід, неупередженість [13].

Разом з цим потрібно мати на увазі, що, хоча неупередженість і є вимогою принципу справедливості, проте справедливість не обмежується нею. Так, інша важлива ідея справедливості полягає в тому, аби не тлумачити правовий акт у відриві від конкретної ситуації, без урахування всіх обставин, в тому числі й конкретних осіб та їх становища. Справедливість є взяттям до уваги індивідуальності осіб та відносин [14, с. 61], а індивідуалізація є душею справедливості [6, с. 173]. Тут на перший погляд є суперечність між цими двома вимогами, проте вони будуть конфліктувати лише тоді, коли інтерпретатор почне шукати своєї вигоди чи симпатизувати одній із сторін при «поглибленні» до сутті справи. А якщо він звертатиме увагу на всі найдрібніші подробиці справи й особливості статусу певної особи і дивитиметься на ситуацію об'єктивно та беземоційно, то йому вдасться уникнути означеної суперечності.

Література:

1. Словник.net. Непредвзятость [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.slovnyk.net/index.php?swrd=%ED%E5%F3%EF%E5%F0%E5%E4%E6%E5%ED%E8%E9

2. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова ; Рос. АН; Рос. фонд культуры. – М. : АЗЪ, 1995. – 928 с.

3. Словник синонімів Полюги. Безпристрасний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://slovopedia.org.ua/31/53393/27402.html

4. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. – М. : Эксмо, 2005. – 944 с.

5. Гаврилов Д. А. Правоприменительное толкование : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01 / Гаврилов Дмитрий Анатольевич. – Волгоград, 2000. – 235 с.

6. Циппеліус Р. Філософія права : підручник / Р. Циппеліус ; пер. з нім. Є. М. Перепічія, Л. А. Ситниченко, С. В. Пролєєва. – К. : Тандем, 2000. – 300 с.
7. Иеринг Р. фон. Цель в праве. Избр. труды : в 2 т. : пер. с нем. / Р. фон Иеринг. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2006. – Т. 1. – С. 87–436.
8. Бернхем В. Вступ до права та правової системи США / В. Бернхем ; пер. з англ. – К. : Україна, 1999. – 554 с.
9. Радбрух Г. Філософія права / Г. Радбрух ; пер. з нім. Є. Причепія, В. Приходько. – К. : Тандем, 2006. – 316 с.
10. Моул Н. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 6. Право на справедливое судебное разбирательство: прецеденты и комментарии / Н. Моул, К. Харби, Л. Б. Алексеева. – М. : Рос. акад. правосудия, 2001. – 143 с.
11. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора : учеб. пособие для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 381 с.
12. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С. П. Погребняк. – Х. : Право, 2008. – 240 с.
13. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15-рп/2004 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.
14. Аренс Г. Юридическая энциклопедия или органическое изложение науки о праве и государстве, на основании принципов этической философии права : пер. с нем. / Г. Аренс. – М. : Тип. А. Семена, 1863. – 528 с.

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ДЕЯКІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Размєтаєва Ю. С.
кандидат юридичних наук, асистент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого м. Харків, Україна

Проблема визначення та тлумачення, реалізації і захисту права на приватність актуалізується в сучасному світі у зв'язку з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, глобалізацією та розповсюдженням універсальних концепцій прав людини. Визначення права на приватність ґрунтується на розумінні її як недоторканості приватного життя особи, невтручання до особистої сфери, контролю над особистими даними, автономії у приватній сфері, визначеної обмеженості комунікації, можливості приховувати власну інформацію чи поділитися нею, вибіркового розголошення відомостей тощо. Терміни, яким позначається це явище, теж досить різноманітні, зокрема використовуються «приватне життя», «прайвесі (як калька з англ. *privacy*)», «приватність», «кон-